

Povestea unui nume: antroponimul Farkas (Lupu) în Transilvania veacului al XIII-lea. Posibilități și opinii

Victor V. Vizauer

Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române
Cluj Napoca

Argument și context

Ideea acestui material a fost sugerată de frecvența destul de ridicată cu care numele Forcos / Farkas a fost utilizat pe parcursul secolului al XIII-lea. De ce este importantă frecvența acestui antroponim în veacul amintit? Există două aspecte principale: primul constă din faptul că secolul XIII transilvan este deosebit pentru studiul antroponimiei; diversitatea numelor personale și unicitatea lor este extrem de vizibilă¹, în comparație cu secolul următor, când elementele onomasticii creștine primează față de cele utilizate anterior. Al doilea aspect se leagă de rolul pe care lupul l-a jucat de-a lungul timpului în mitologiile și credințele diferitelor populații, unele dintre acestea așezându-se sau intrând temporar în contact cu spațiul geografic avut în vedere de noi, și anume Transilvania voievodală, Banatul, Crișana și Maramureșul (mai puțin ultimul teritoriu, din cauza lipsei surselor scrise).

Mihai Coman își începe subcapitolul privitor la Lup, din cartea *Mitologie populară românească*, în felul următor²:

„Cel mai feroce dintre animalele faunei noastre – lupul – a impresionat profund gândirea și imaginația populară; de aceea îl găsim prezent în mai toate genurile și categoriile literaturii și culturii orale: lupul apare în datinile de naștere și în cele de înmormântare; este prezent în baladă, basm, legendă și snoavă; generează nenumărate proverbe și vorbe de duh și ocupă un loc de frunte în sistemul magiei populare; este frecvent invocat în descântece și blesteme și beneficiază de un corpus amplu de credințe și eresuri; în plus, el reprezintă figura mitologică de numele căreia se leagă cel mai mare număr de zile ținute, de sărbători, practici rituale și magice, prescripții și restricții consacrate ființei și acțiunilor sale.”

Cuvintele lui Mihai Coman reflectă foarte clar importanța acestui animal sălbatic în viața, atât sacră, cât și profană, a omului, venind în sprijinul opiniei noastre, și anume că, la rândul său, antroponimul Lup / Lupu (Farkas / Forcos) trebuie să fi reflectat o parte din aceste credințe, mituri și legende, născute în jurul carnasierului. Însă, fiind vorba despre un nume personal, Farkas / Forcos (Lup) transmite, în plus, și posibile informații cu privire la purtătorul antroponimului, precum și asupra modului în care acesta (ori familia / rudele

¹ Șerban Turcuș, Adinel Dincă, Mihai Hasan, Victor Vizauer, *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI-XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011, vol. I, p. 233-250 [Infra: *Turcuș et Alii 2011*].

² Mihai Coman, *Mitologie populară românească*, Vol. I, Ed. Minerva, București, 1986, p. 144 [Infra: *Coman 1986*].

sau prietenii/cunoștințele) se poziționează față de amintitele credințe ce au în centru lor lupul.

Important considerăm și faptul că Forcos / Farkas era un antroponim necreștin și precreștin. Cu toate acestea nu a dispărut niciodată, chiar dacă a fost mai slab reprezentat în onomastica secolelor următoare, când numele agreate de autoritățile ecleziastice erau aproape exclusive. Prin urmare, devine legitimă întrebarea: care este motivul folosirii atât de frecvente¹ a numelui Forcos / Farkas în secolul menționat? Cu atât mai mult cu cât se știe foarte bine că, în general, antroponimele au o însemnătate, atât cele creștine², cât și cele necreștine³, transmițând idei, credințe și mentalități.

Răspunsurile la întrebare, mai precis posibilele răspunsuri, vin din mai multe arii de cercetare (mitologie, etnografie, antropologie sau istorie), pe care vom încerca să le prezentăm și analizăm în rândurile care urmează.

Farkas în Transilvania medievală (secolul al XIII-lea)

Deși titlul acestei lucrări se referă la întregul secol al XIII-lea, majoritatea aparițiilor antroponimului în discuție se concentrează între anii 1202 – 1235, doar un singur nume fiind de la 1290. Mai mult de jumătate dintre indivizii numiți Farkas / Forcos sunt prezenți în calupul de acte ce constituie cunoscutul *Registru de la Oradea* (1205-1235). Farkas reapare ca nume de persoană abia la începutul secolului al XIV-lea, mai precis în anii 1302⁴ și 1319⁵, frecvența numelui rămânând restrânsă, crescând ușor abia în a doua parte

¹ *Turcuș et Alii 2011*, vol. I, p. 193, vol. II, p. 315-317, 321-323. De asemenea, în Ungaria medievală numele Farkas era destul de răspândit – Sliz Mariann, *Anjou-kori semélynévtár (1301-1341)*, Históriaantik, Budapest, 2011, p. 132-133.

² Spre exemplu: Ioan = *Dumnezeu a avut milă sau Dumnezeu a miluit*, ori Mihail = *Cine este ca Dumnezeu* etc. - Aurelia Bălan-Mihailovici, *Dicționar onomastic creștin: repere etimologice și martirologice*, Editura Sophia, București, 2009, p. 238, respectiv p. 385.

³ Cum ar fi: *Ancilla* = slugă, servitoare (în limba latină), *Batur* = curajos (de la *bátor*, în limba maghiară) sau *Genuruch* = minunat/-ă (de la *gyönyörű*, în limba maghiară – a se vedea și: Melich János, *Névmagyarázatok*, în *Magyar Nyelv*, VI/6, 1910, p. 241-242) – Johannis Karácsonyi, Samuelis Borovszky, *Regestrum Varadinense. Examini ferri candentis*, Budapest, 1903, nr. 385, p. 305; nr. 307, p. 268 și nr. 35, p. 167 [Infra: *Regestrum Varadinense*].

⁴ Un anume Farkasius (filius Pauli), nobil din comitatul Hunedoara – *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve*, Athenaeum R. Társ. Könyvnyomdája, Budapest, 1882, vol. I, p. 64-67; *Documente privind Istoria României*, Veacul XIV, C. Transilvania, Vol. I (1301-1320), Editura Academiei R.P.R., București, 1953, nr. 21, p. 16-17 [Infra: *DIR.C.I (XIV)*].

⁵ Farkasius, tatăl lui Thomas, tot un nobil – Eudoxiu de Hurmuzaki, Nicolae Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor, 1199-1345*, Volumul I, Partea I, București, 1887, nr. CCCCLVIII, p. 579 [Infra: *Hurmuzaki, Densușianu*, I, 1]; Franz Zimmermann, Karl Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1892, nr. 368, p. 342 [Infra: *UB I*]; *DIR.C.I (XIV)*, nr. 375, p. 330-331.

a aceluiași secol¹. Antroponimul este prezent și într-o listă de nume din Ungaria sfârșitului de secol XVI, atrăgând atenția în mod deosebit echivalentul latin, și anume Volphanus², formă pe care nu am întâlnit-o în sursele referitoare la veacurile al XIII-lea sau al XIV-lea.

Totalul persoanelor purtătoare ale numelui Forcos / Farkas, înregistrate din documentele medievale edite cu referire la secolul XIII, este de 38. Interesant ni se pare și faptul că nu a apărut nici o variantă feminină a numelui, toți indivizii repertoriați fiind de genul masculin. Această realitate poate să fie pusă și pe seama unei menționări mai rare în acte a reprezentantelor genului feminin, iar atunci când sunt implicate în vreun litigiu, de multe ori nu le este precizat numele.

Deținătorii antroponimului Farkas / Forcos făceau parte dintr-o varietate de categorii sociale și profesionale, cum ar fi: nobili – 8 (persoane); clerici – 2; oameni cu obligații militare (iobagi de cetate) – 1; funcționari (biloți, pristavi) – 4; oameni dependenți (udvornici, slugi) – 4; oameni / țărani liberi (iobagi ai regelui etc.) – 18; alții (nu reiese categoria socială) – 1.

Dintre cei opt nobili înregistrați (*Anexa*, nr. 11, 20, 28, 30, 31, 36-38) în privința a trei persoane este nesigură includerea lor în această categorie. Printre cele cinci personaje sigur nobile se află un membru al familiei Katha și un comite curial de Bihor. Formele numelui Farkas / Forkos utilizate în cazul acestora sunt: Farcas (1), Forcos (2), Farcasius (2), Forcasius (2) și Wilk (1).

Printre numiții Farkas / Forcos am identificat și doi membrii ai clerului (*Anexa*, nr. 12 și 33). Ambii erau putătorii variantei Farcasius a numelui, unul fiind arhidiacon de Solnoc, iar cel de-al doilea decan, probabil al Bisericii din Oradea.

Din categoria socială a oamenilor liberi, nenobili (iobagi regali, țărani, posibil oaspeți), făceau parte 18 indivizi (*Anexa*, nr. 2, 3, 5-7, 10, 13, 16, 17, 19, 21, 22, 24, 27, 29, 32, 34 și 35). Formele numelui pe care le-au purtat cei amintiți sunt: Forcos (7), Forcus (2), Forcosu (1), Forcosii (1), Forcost (1), Farcasius (2), Forcasius (3) și Wilc (1).

Populației dependente de rege sau senori laici, de biserici ori mănăstiri, i-au aparținut patru persoane, între care doi udvornici și o slugă – *sulga* (*Anexa*, nr. 1, 4, 25 și 26). Elementele nominale purtate de aceștia au fost Forcos (2 cazuri), Farcas (1) și Farkas (1).

Reprezentanții în teritoriu ai autorităților centrale sau locale nu lipsesc din lista celor numiți Farkas / Forcos. Astfel, putem nominaliza doi biloți, Forcos și Forcasius, respectiv doi pristavi (*Anexa*, nr. 9, 15, 18 și 23), ambii

¹ Spre exemplu: *Documenta Romaniae Historica*, C. Transilvania, Vol. X (1351-1355), Editura Academiei R.P.R., București, 1977, nr. 308, p. 312-313; *Documenta Romaniae Historica*, C. Transilvania, Vol. XIII (1366-1370), Editura Academiei Române, București, 1994, nr. 314, p. 480-481 [Infra: DRH XIII]; *Documenta Romaniae Historica*, C. Transilvania, Vol. XVI (1381-1385), Editura Academiei Române, București, 2014, nr. 159, p. 200, nr. 240, p. 307-308 sau nr. 287, p. 391-392 [Infra: DRH XVI].

² István Harsányi, *Magyar keresztnevek jegyzéke a XVI. század végéről*, în *Magyar Nyelv*, X/6, 1914, p. 280-281.

purtând forma Farcasius a numelui (din datele furnizate de documente nu rezultă clar dacă este vorba de două sau numai de o singură persoană numită Farcasius și îndeplinind sarcina de pristav).

În ce-i privește pe indivizii cu rosturi militare propriu-zise am înregistrat un singur iobag de cetate (*Anexa*, nr. 14), numit Forcasius.

Numai în cazul unei singure persoane – Forcos (*Anexa*, nr. 8) – nu se poate face o încadrare socială sau profesională, nici măcar cu probabilitate. Bineînțeles, avem rezerve și în ce privește alte atribuiri de acest fel, însă posibilitatea ca ele să fie corecte este mai mare.

Referitor la totalul variațiilor antroponimului Farkas întâlnite la cei 38 de indivizi menționați în documentele privitoare la veacul al XIII-lea, frecvența acestora este următoarea: Forcos – 13 apariții; Farcasius – 8; Forcasius – 7; Farkas – 2; Forcus – 2; Wilc / Vilc – 2; Farcas – 1; Forcosii – 1; Forcosu – 1; Forcost – 1. Bineînțeles, în unele situații – mai precis a formelor Forcosu sau Forcost – poate să fie vorba și de o eroare de grafie, iar antroponimul propriu-zis să fie Forcos.

*

O primă mențiune a numelui Farkas apare cu referire la perioada instalării vechilor maghiari în această zonă. Notarul Anonim vorbește despre Ocmand, tatăl lui *Opafarkas*¹ (Apafarkas – *Lupul Tată* sau *Tatăl-Lup*). Să fie oare vorba despre șeful unui grup de războinici care erau numiți Lupii, iar conducătorul lor *Tatăl-Lup*? Poate era o ceată de tineri ce urmau să fie inițiați ca războinici, iar *Opafarkas* era *Lupul Tată*, care efectua ritualul. Conform lui Jean-Paul Clébert lupul era văzut și ca inițiator și purtător de cunoaștere, adică asemănător unui tată². În acest caz este plauzibil că avem de-a face cu un nume sau o poreclă rezultate în urma rolului de războinic și de inițiere / conducere militară a persoanei purtătoare.

Vechimea și originea asiatică a numelui reiese dintr-o comparație făcută de Melich János, încă acum un secol, între numele turcic Thonus-oba (a cărui însemnătate este *Tatăl-porc*) și *Opafarkas*³. La rândul său, porcul, mai precis mistrețul, a avut un rol foarte important în bestiarul medieval, animalul fiind admirat pentru abilitățile sale: putere, iuțeală, curaj, ferocitate etc.⁴.

Antroponimul *Lup / Lupu* era foarte răspândit și în lumea germanică, bineînțeles sub forma *Wolf*, fiind însă des utilizate și alte nume construite cu *Wolf*, cum ar fi: *Wolfgang* sau *Wulfgang*, *Wolfger*, *Wolfdieter*, *Wolfbert*, *Wolfgisbert*, *Wolfhard*, *Wolffheinrich* etc.⁵. Este interesant faptul că varianta

¹ Anonymus, *Gesta Hungarorum*, Cap. XXV, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele Istoriei Românilor*, vol. I, București, 1934.

² Jean-Paul Clébert, *Bestiar fabulos. Dicționar de simboluri animaliere*, Editurile Artemis – Cavallioti, București, 1995, p. 180 [Infra: Clébert 1995].

³ Melich János, *Az Arpád-kori bezézó keresztnévek egy csoportjáról*, în *Magyar Nyelv*, III/4, 1907, p. 165-176 (p. 167).

⁴ Michel Pastoureaux, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, Editura Cartier, 2004, p. 79-82 [Infra: Pastoureaux 2004].

⁵ Wilfried Seibicke, *Historisches Deutsches Vornamenbuch*, Band 3, Walter de Gruyter – Berlin – New York, 2000, p. 490-496.

germană a numelui nu este prezentă printre purtătorii din Transilvania ai antroponimului Farkas, aceeași situație fiind întâlnită și în secolul următor. Totuși, într-un caz este posibil să fie vorba de un Wolf; un document din anul 1370 menționează, printre alții, și pe Wolp, fiul lui Ztyrw (*Wolp filium Ztyrw*)¹. Wolp ar putea să fie o formă (scrisă diferit sau greșit) a lui Wolf. Sigur este însă numele lui Petrus Wolf (Farkas), atestat documentar la începutul secolului al XVI-lea (prin urmare născut în veacul al XV-lea), îndeplinind funcția de *magister civium* al orașului Sibiu².

Și în spațiul italian a fost utilizat destul de frecvent antroponimul Lup, fiind înregistrate chiar diverse variante ale numelui. Onomastica romană a secolelor XII-XIII includea următoarele forme ale antroponimului: Luparius – 39 de indivizi, Lupulus – 4, Lupinus – 3, Lupardus – 3, Vultus-Lupus – 3, Lupicius – 2 și Lupuzo – 2³. Deși într-un număr mai mic, sunt prezente și antroponime rezultate din numele altor animale sălbatice, cum ar fi: Ursulus – 7 persoane, Ursanus – 2, Caza-Vulpe – 3, Porciano – 3, Porcianus – 3 sau Leopardus – 2⁴.

Lumea franceză a cunoscut, de asemenea, numele de persoană născut din numele carnasierului, sub forma Loup sau Lop (Lupus), fiind folosit atât de către aristocrație (mai puțin), cât și de către țărani (mai frecvent)⁵. Încă din secolul al IV-lea este cunoscut un sfânt cu acest nume, Loup, care ajunge episcop de Troyes și protejează orașul în fața persecuțiilor hunilor lui Attila⁶.

Însă, din transilvania secolului al XIII-lea lipsesc toate aceste forme ale numelui Lup – Wolf, Loup, Lop, Luparius, Lupulus, Lupinus sau Lupus –, cea mai răspândită fiind varianta maghiară de Forcos / Farkas și derivatele ei, inclusiv cele latine / latinizate: Forcasius sau Farcasius.

Forma slavă a numelui Farkas – Vilc/Wilc – a fost atestată de două ori pe parcursul veacului care ne interesează, singura diferență de grafie între cele două variante fiind litera de început, *V* sau *W*. Nici slavul Wilc nu mai este utilizat în perioada următoare, poate numai în cazul aceluia Wlkun/Wlkeyn de Kayla (Cailla), ce apare în două acte emise în anii 1377, respectiv 1380⁷. Abia într-un document din anul 1433 este pomenit un anume Johannes Wlksan⁸, iar

¹ *DRH XIII*, nr. 511, p. 770-774.

² Lidia Gross, *Confreriile medievale în Transilvania (secolele XIV-XVI)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 181-182.

³ Giulio Savio, *Monumenta onomastica Romana Medii Aevi (X-XII sec.)*, Il Cigno Galileo Galilei, Roma, 1999, Tabel 8, p. 377, 383, 385-386 și 388 [Infra: Savio 1999].

⁴ Savio 1999, Tabel 8, p. 381, 385-386, 388 și 390.

⁵ Benoît Cursente, *Aspects de la „révolution anthroponimique” dans le midi de la France (début XIe – début XIIIe siècle)*, în *L'Anthroponimie. Document de l'histoire sociale des mondes méditerranéens médiévaux*, (Ed. Monique Bourin, Jean-Marie Martin, François Menant), École Française de Rome, Palais Farnèse, 1996, p. 41-62 (p. 59).

⁶ Florence Le Bras, *La bible des prénoms*, Marabout, 2002, p. 128.

⁷ *Documenta Romaniae Historica*, C. Transilvania, Vol. XV (1376-1380), Editura Academiei Române, București, 2006, nr. 161, p. 233-241, respectiv nr. 449, p. 695-707.

⁸ *Documenta Romaniae Historica*, D. Relații între Țările Române, Vol. I (1222-1456), Editura Academiei R.S.R., București, 1977, nr. 209, p. 307-309 [Infra: *DRH-D. I*].

doi ani mai târziu, la 1435, este menționat „popa Vilcu” (*Volcul/Volkul sacerdos/sacerdotem*) din districtul Hațeg¹. Ambele nume – sau poreclă, în cazul lui Wilksan – pot să-și aibă originea în slavul Wilk/Vilc.

Din informațiile pe care le deținem este dificil de apreciat dacă Farkas / Forcos era numele propriu-zis al fiecărui individ sau este vorba de o poreclă. În fiecare caz avut în vedere numele apare singur. În schimb, în secolul următor, Farkas este întâlnit în mod sigur și cu rol de poreclă – spre exemplu un anume Ștefan zis Farkas (*Stephani dicti Farkas*), menționat într-un act din anul 1383² sau deja amintitii Johannes Wilksan și Petrus Wolf, pentru secolele XV-XVI.

Prin urmare, se poate observa că la toți etnicii așezați în Transilvania medievală – germanici, italici, francezi/valoni ori slavi – antroponimul format cu numele lupului este prezent. Astfel, utilizarea destul de frecventă a numelui Farkas / Forcos înainte de generalizarea numelor creștine pare să fie un fapt natural.

Posibile motivații pentru acordarea numelui Farkas / Lup

Când se intenționează compararea omului cu lupul există două puncte de vedere: unul negativ, în care sunt scoase în evidență violența, viclenia, răutatea, distrugerea provocată de animalul prădător, și o latură pozitivă, aici fiind puse în valoare puterea și celelalte însușiri superioare ale unui lup – vedere și auz mai bun, iuțeală și forță mai mare, spiritul de vânător și călăuză etc.³. De la acest carnasier omul se putea aștepta atât la mari nenorociri, cât și la intervenții benefice, salvatoare⁴.

Însă, de-a lungul vremii, reprezentările animalului care ne interesează au variat în conformitate cu diferitele arii culturale și cu tipul de organizare al societăților umane, influențând onomastica și literatura, atât orală, cât și scrisă⁵.

În cultura medievală creștină s-au dezvoltat, de asemenea, două curente relative la relația dintre om și lup: primul se axează pe opoziția om – animal, omul fiind creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, pe când animalul este o creatură supusă și imperfectă, chiar dacă nu impură (aceasta a rămas opinia dominantă în epocă); al doilea curent promova un sentiment, mai mult sau mai puțin intens, de legătură și înrudire între ființe, atât din punct de vedere biologic,

¹ Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Tom XI, Budae, 1844, p. 502-505; Eudoxiu de Hurmuzaki, Nicolae Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, I/2, București, 1890, nr. CCCCXCVI, p. 592-594; *DRH-D. I*, nr. 220, p. 318-320.

² *DRH XVI*, nr. 240, p. 307-308.

³ A se vedea și opinia lui Mihai Coman referitor la cele două paliere principale ale imaginii mitologice a lupului: primul cuprinde atributele malefice, determinate de animalul real; cel de-al doilea palier are în vedere atributele sacrale: animal-ghid, inițiator, animal psihopomp, dușman al demonilor etc. – *Coman 1986*, p. 158-159.

⁴ Clébert 1995, p. 175.

⁵ Nicola Farina, *Lupi e uomini nella montagna alpina ligure. Breve storia de un'antagonismo*, Ottobre 2005 – http://biodiversita.provincia.imperia.it/Portals/_biodiversita/Documents/libretto%20Lupo%20Farina.pdf (20.08.2015).

cât și transcendențial (ideea a fost promovată mai puternic începând cu Epoca Modernă)¹.

Conform lui Mircea Eliade, cu denumirea de lup puteau fi desemnate trei categorii de oameni: adolescenți, care în timpul inițierii ca războinici trebuiau să se ascundă de semenii și să trăiască din prada obținută; imigranți căutând un teritoriu pentru a se stabili; fugarii și cei aflați „în afara legii”². La începutul secolului XX cercetătorul maghiar Szigetvári Iván explica expresia din limba maghiară *küldöt farkas* (*lup trimis*, în traducere liberă), arătând trei posibile însemnătăți: când o vrăjitoare se transformă în lup, ea este cunoscută sub denumirea de *lup trimis*; un om morocănos, nervos, neprietenos; și, o persoană flămândă precum *lupul trimis*³. Într-o scurtă intervenție a lui Kemenes Pál din revista *Magyar Nyelv* (1918), reiese și posibilitatea ca un om să fi fost comparat cu lupul, deoarece umbla fără un scop bine definit, umbla „aiurea”, și se mișca încet, leneș, fără să facă la timp ceea ce trebuia – o zicală chiar afirmând că un astfel de om este bun de trimis după moarte⁴.

După cum s-a putut observa, spectrul potențialelor motivații care au putut duce la acordarea numelui sau poreclei Farkas / Forcos este destul de larg. În continuare vom analiza fiecare posibilitate în parte:

Deținător al cunoașterii. În Antichitate lupul a fost asociat, printre alți zei, și lui Apollo. Ca urmare a acestui fapt, pădurea în care se afla templu atenian al zeului a fost numită Lukaion (*tărâmul lupului*). Tot acolo s-a aflat și Liceul lui Aristotel, la care veneau să învețe așa-numiții *lupi tineri*.⁵

De asemenea, una dintre opiniile referitoare la apariția termenului vârcolac trimite la nașterea acestuia din verbul slav *vědati* – *a ști*⁶. Este posibil să aibă legătură cu faptul că cei considerați a fi vârcolaci au ajuns la aceste puteri prin cunoștințele lor superioare față de restul oamenilor – adică din dorința lor de a ști mai mult? Nu poate fi exclusă nici această variantă, mai ales că, deja din vechime, zeii-lup precum Zeus-Lykaios sau Silvanus (Pădurarul-lup) erau asociați unor „inițieri”, ceea ce însemna „trecerea” într-o altă lume sau într-o altfel de existență, într-o altă stare⁷ de spirit. Tema vârcolacului a devenit foarte răspândită în cadrul literaturii vernaculare începând cu secolele XIII-XIV, fiind precedată de cultura orală⁸, ambele având la bază, cu siguranță, anumite

¹ Pastoureau 2004, p. 28-29.

² Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 23 [Infra: *Eliade* 1980].

³ Szigetvári Iván, *Küldöt farkas*, în *Magyar Nyelv*, IX/6, 1913, p. 286 [Infra: *Szigetvári* 1913].

⁴ Kemenes Pál, *Küldöt farkas, k. ördög*, în *Magyar Nyelv*, XIV/9-10, 1918, p. 275.

⁵ Clébert 1995, p. 176.

⁶ *Mitológiai enciklopédia*, Gondolat, Budapest, 1988, vol. II, p. 610-611.

⁷ Eugen Agrigoroaiei, *Țara neuitatelor constelații. Folclor arhaic românesc*, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 106.

⁸ Loren Gonzales, *L'empreinte du loup-garou dans l'écriture médiévale. Pour une littérature en métamorphose?*, în *Carnets*, V, *Métamorphoses Littéraires*, mai 2013, p. 27-50 (p. 29-34) – <http://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/12073.pdf> (21.08.2015).

interacțiunii reale ori simbolice între om și animal. Odată cu inițierea, persoana în cauză obține și cunoștințe care nu erau accesibile profanilor, ceea ce dădea inițiatului o știință superioară. Prin urmare, în acest caz Farkas putea să fie un nume luat sau primit la maturitate, după un anumit tip de inițiere, antroponimul sugerând schimbarea din viața omului respectiv, noua sa existență.

Războinic și inițiator. Însușirea războinică a lupului a fost apreciată și exprimată în scris tot din Antichitate. Este și cazul lui Cassius Dio, autorul roman alcătuind un discurs pe care l-ar fi rostit regina britanilor, Boudica, înainte de a-i ataca pe romani. Un scurt fragment sună astfel: „Să pornim dar împotriva lor, încrezători în steaua noastră! Să le dovedim că ei nu sunt decât niște iepuri și vulpi, care încearcă să comande unor câini și unor lupi.”¹ Războinicii britani, luptători feroce, sunt asemuiți lupilor sau câinilor. La romani, gali sau daci lupul este prezent și pe însemnele militare, pe stindarde².

Conform mitologiei nordice un cap de lup, prins în piroane de aur, se afla și deasupra intrării vestice în Valhalla, uriașa sală din Asgard unde ajungeau războinicii morți în luptă, care, atunci când va veni ziua Ragnarök, vor lupta alături de zei împotriva forțelor răului³. *Ynglinga Saga* (cap. VI) relatează că cei ce îl urmau pe Odin în luptă „mergeau fără armură și, asemenea lupilor ori câinilor sălbatici, își mușcau scuturile și erau puternici ca urșii ori taurii”. Aceștia se numeau *berserkr* – „războinici în piele de urs” sau *úlfrhédhnar* – „om în blană de lup”. Ca urmare a acestor tradiții, în Evul Mediu, a devenit populară credința în *lykantropie*, adică posibilitatea unui om de a se transforma în lup odată cu îmbrăcarea pielii unui astfel de animal⁴.

În Cronica lui Nestor este povestit un episod al înfruntărilor cumano-maghiare, în care șeful cuman Boniak, înainte de bătălie, a ieșit din tabără la miezul nopții și a urlat precum un lup; i-a răspuns unul, apoi mai mulți lupi, ceea ce l-a încredințat pe han că va obține victoria, ceea ce s-a și întâmplat⁵. Pe lângă componenta războinică, episodul cu lupul reflectă și credința că unele animale sălbatice sunt capabile să transmită omului voința sau hotărârea Divinității⁶. De altfel, la populațiile altaice exista obiceiul ca un șef militar să

¹ Cassius Dio, *Istoria romană*, LXII, 5 (Traducere, note și indice dr. A. Piatkowski, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1973-1985).

² Salomon Reinach, *Cultes, mythes et religions*, Troisième édition, revue et corrigée, Editions Ernest Leroux, Paris, 1922, Tome I, p. 22 [Infra: Reinach 1922]; *Eliade* 1980, p. 31.

³ *Mitologia nordică. Mituri și legende*, Editura Enciclopedică, București, 1992, p. 91-92.

⁴ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Polirom, București, 2011, vol. 2, p. 136-137.

⁵ *Cronica lui Nestor*, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. VII, București, 1935, p. 186.

⁶ Victor Spinei, *Substanța epică a legendei vânătorii rituale a animalului-călăuză la triburile eurasiatice și la popoarele învecinate din Evul Mediu*, în *Arhaologia Moldovei*, XXXVII, 2014, p. 111-112.

poarte numele unui animal¹, dar și oamenii obișnuiți sau clanurile luau de multe ori astfel de nume, în special al animalului-totem².

În toată Europa lupul a reprezentat vânătorul prin excelență, fiind o emblemă și un simbol pentru diferitele grupuri de războinici inițiați³. Inițierea militară avea ca și scop transformarea tânărului într-o fiară (în special lup), atât din punct de vedere fizic (bravură/curaj, forță fizică), cât și magico-religios⁴. Probabil că îi era asociată lupului și rezistența în fața durerii, chiar totala ignorare a acesteia. Coroborez această afirmație cu un element din cultul *Hirpi Sorani* (*Lupii lui Soranus*), practicat de către faliscanii din valea inferioară a Tibrului (Italia Centrală) încă din Antichitate. Este vorba despre arderea unor bucăți de pin, după care se trecea desculț (cu bucurie, chiar) peste cărbunii încinși⁵. Se pare că numele zeului Soranus are legătură cu Suri, zeul etrusc al purificării și al profețiilor⁶, avându-se în vedere, probabil, și o purificare rituală pentru rezistență în fața durerii.

În Evul Mediu lupul este prezent și pe steme familiale. Una dintre cele mai cunoscute figuri istorice a cărui familie purta pe blazon o oală și doi lupi (în limba spaniolă: *lobos y olla* – lupi și oală) a fost Ignacius de Loyola⁷.

Printre purtătorii numelui Farkas înregistrați de noi se numără o singură persoană cu obligații militare și șapte nobili, de asemenea cu răspunderi ostășești. Este vorba despre un iobag al cetății Bihor (*Anexa*, nr. 14), un comite curial de Bihor, un nobil din neamul Katha și alți șase indivizi despre care știm numai că erau, mai mult sau mai puțin sigur, nobili (*Anexa*, nr. 11, 20, 28, 30, 31, 36, 37 și 38). Este cunoscut faptul că nobilimea propriu-zisă și iobagii de cetate, considerați a fi echivalenți micii nobilimi, aveau obligații militare față de rege sau interpușii săi în teritoriu, acestea fiind moștenite din tată-n fiu. Cunoscându-se în cadrul familiei viitoarele rosturi militare ale unui nou născut de sex masculin este lesne de înțeles de ce puteau să numească copilul Farkas (Lup, Lupu). Însușirile animalului sălbatic – iuțenie, forță, spirit de vânător, vedere și auz superioare etc. – ar fi fost binevenite pentru noul membru al familiei, care, în viitor, va duce mai departe numele și tradiția neamului său, foarte probabil – și chiar de dorit – prin fapte de arme demne de a fi ținute minte.

Nu trebuie neglijat nici aspectul privitor la eroii medievali. Eroii epici creați pe parcursul mileniului I p .Chr. erau considerați ca având, pe lângă alte puteri supranaturale, capacitatea de metamorfoză în lupi sau urși. Așa este cazul

¹ *Eliade* 1980, p. 29, n. 55.

² *Reinach* 1922, Tome I, p. 21.

³ *Coman* 1986, p. 146-148.

⁴ *Eliade* 1980, p. 26.

⁵ Mika Rissanen, *The Hirpi Sorani and the Wolf Cults of Central Italy*, în *Arctos*, 46, 2012, p. 117 [Infra: *Rissanen* 2012].

⁶ *Rissanen* 2012, p. 119, 123.

⁷ Corradino Guacci, *Uomini e lupi. Un rapporto controverso*, în *Silvae – Rivista tecnico-scientifica del Corpo Forestale dello Stato*, 2013 (Ottobre) [Infra: *Guacci* 2013]: <http://www.silvae.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/40> (08.05.2015)

lui Beowulf, al cărui nume însemna *Lupul albinelor* (cu trimitere la urs) sau regele Arthur, în jurul cărui s-au creat povestirile Mesei Rotunde și a Graalului (o explicație pentru originea numelui fiind cuvântul celt *artos*, adică urs)¹. Este posibil ca unii dintre cei numiți Farkas să-și fi primit numele sau porecla în urma cunoașterii acestor legende și a dorinței de a ajunge la performanțele militare și cavalești ale respectivilor eroi prin intermediul puterilor și însușirilor supraomenești pe care lupul, prin numele său, putea să le insuflă purtătorului.

În acest context este oportun să amintim și faptul că într-un document din anul 1214 sunt menționați și câțiva oameni ai cetății (*castrenses*), adică indivizi cu obligații militare, printre care un anume Medue (*medve* însemnând *urs* în limba maghiară)². De asemenea este interesantă alăturarea celor două animale – lupul și ursul –, sub formă de antroponime, în cadrul unei familii din comitatul vest-ungar Zala, unde un anume Forcasius (Farkas – Lup, Lupu) avea ca fiu pe Medue (Urs, Ursu). Din documentul emis în anul 1220 nu reiese dacă respectivii erau nobili ori de altă stare, dacă erau soldați sau ce fel de îndeletnicire aveau.³

Vânător. În ce privește relatările lui Herodot despre oamenii-lup la populația neurilor (aceștia aveau obiceiuri asemănătoare sciților, care, alături de eleni, se jurau că fiecare neur se transformă în lup o dată pe an, vreme de câteva zile; neurii erau originari din zona Poloniei, Galiției și Volhiniei de azi⁴) este plauzibil ca sursa acestora să fie îmbrăcămintea lor din blană de lup⁵. Acest mod de a se îmbrăca putea să fie un rezultat al faptului că erau mai primitivi sau că trăiau într-o zonă cu climă mai rece, dar și al orientării mai intense spre vânătoare, ocupație care furniza și materialul necesar pentru haine. Grupurile umane specializate pe vânătoare apreciau în mod deosebit abilitățile, rezistența și strategiile de a-și captura prada ale lupului⁶. Posibilitatea ca o persoană să fie numită Lup (Forcos / Farkas) pentru că purta o îmbrăcămintă confecționată din blana animalului este ridicată.

Vânătoarea a reprezentat o îndeletnicire importantă și în perioada Evului Mediu, nu doar pentru hrană, ci și pentru blănuri. Situația a fost asemănătoare și pentru zona avută în vedere în materialul de față, după cum reiese din sursele vremii. Un act emis în anul 1138 de către regele ungar Bela al II-lea pentru mănăstirea Dumis (azi pe teritoriul Ungariei) vorbește despre „oameni care trebuie să dea în fiecare an douăzeci de jderi, [...] o piele de urs, precum și un corn de bour.”⁷ Într-un alt document, dat în anii 1202-1203 de

¹ *Mitológiai enciklopédia*, vol. I, p. 573, 577-578 și vol. II, p.

² *Regestrum Varadinense*, nr. 97, p. 187-189; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/97, p. 65.

³ *Regestrum Varadinense*, nr. 274, p. 255-256; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/274, p. 112.

⁴ Herodot, *Istoriei*, IV. CV (Editura Științifică, București, 1961, vol. I, p. 349, respectiv p. 529, n. 426).

⁵ Herodot, vol. I, p. 504, n. 57.

⁶ Guacci 2013.

⁷ G.D. Teutsch, Fr. Firnhaber, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, I, Wien, 1857, nr. 4, p. XIII-XIV; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 4, p. 2-3; Jakó Zsigmond, *Codex*

către regele Emeric pentru biserica din Arad, sunt amintiți vânătorii cetății Bihor, rezidenți în satul Saris¹. O altă interesantă alăturare de antroponime în cadrul aceleiași familii sugerează posibila legătură cu vânătoarea și cu dorința de a prelua însușirile unor animale sălbatice, utile pentru această ocupație. Este vorba despre un anume Furman și de tatăl său Ber, pomeniți de un act din anul 1214². În limba germană *Bär* înseamnă urs (cu pronunția *ber*)³, iar Furman, nume sau poreclă, putea să fie în legătură directă cu vânătoarea sau armata, deoarece, tot în limba germană, verbul *führen* înseamnă și *a călăuzi, a conduce*, iar *Führer – conducător, ghid, călăuză*⁴, astfel antroponimul putând face trimitere la un șef militar, iscoadă, ghid / călăuză / inițiator în ale vânătorii.

În consecința celor expuse nu se poate exclude posibilitatea ca unul sau mai mulți dintre cei numiți Farkas / Forcos în Transilvania medievală să fi avut vânătoarea ca ocupație principală, fapt care a dus la primirea numelui carnasierului.

Călăuză și/sau mesager. Rolul de călăuză și mesager divin al lupului este pus în evidență, printre altele, de o relatare din *Historia Langobardorum* a lui Paulus Diaconus (sec. VIII), ce are ca protagonist pe un strămoș de-al autorului, longobardul Lopichis. Luat prizonier de către avari, Lopichis reușește să evadeze după un timp. Însă era lipsit de resurse și nici nu cunoștea drumul înapoi spre Italia. Astfel, i s-a alăturat un lup, care l-a ghidat prin zonele necunoscute. Când nu a mai suportat foamea, Lopichis a încercat să doboare lupul cu arcul, însă acesta s-a ferit și a dispărut. Longobardul a fost mai târziu salvat (hrănit) de o femeie slavă dintr-un sat aflat în zonă.⁵

În cazul mai sus amintitului cult *Hirpi Sorani* lupul era văzut ca un animal sacru, chiar un mesager din partea divinităților, iar preoții erau considerați a fi lupi din punct de vedere spiritual și simbolic⁶.

Se pare că în epoca migrațiilor și în Evul Mediu Occidental apariția unui animal călăuză în momente critice pentru un om sau o comunitate (chiar popor) este destul de frecventă, fiind relatată de diferite cronicile ale vremii⁷. Situația este asemănătoare și la populațiile eurasiatice ori etniile vecine, în cazul acestora principalele călăuze fiind cerbul și lupul, animalele respective, în principal cerbul, devenind și obiectul reprezentărilor artistice⁸.

Diplomaticus Transsylvaniae / Erdélyi Okmánytár, I (1023-1300), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997, nr. 9, p. 125.

¹ Szentpétery Imre, *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica / Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, vol. I (1001-1270), Budapest, 1923, nr. 202, p. 61-66; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 41, p. 23-27.

² *Regestrum Varadinense*, nr. 69, p. 178-179; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/69, p. 58.

³ *Dicționar german-român*, Ediția a II-a, Editura Academiei R.S.R., București, 1989, p. 129 [Infra: *Dicționar G-R*].

⁴ *Dicționar G-R*, p. 359.

⁵ *Spinei 2014*, p. 82.

⁶ *Rissanen 2012*, p. 120-121.

⁷ *Spinei 2014*, p. 101.

⁸ *Spinei 2014*, p. 106.

Deloc de neglijat era și rolul de inițiator/călăuză a lupului în lumea de dincolo, acesta ghidând sufletele celor decedați. Lupul funerar este prezent peste tot în mitologia indo-europeană¹, în unele cazuri fiind parte a ceremoniilor privitoare la întoarcerea periodică a morților².

Ce fel de oameni puteau să fie *călăuze* sau *inițiatori* în cadrul unui grup sau al unei comunități? Fie preotul, care își primea harul de la Dumnezeu, fie un alt individ, ce prezenta însușiri deosebite față de ceilalți membrii ai obștii. Probabil că aceste calități așa-zise „ieșite din comun” erau privite ca daruri de la Divinitate sau alte forțe supranaturale, care le-au transmis muritorului prin intermediul unui animal, în cazul acesta un lup.

În ce-i privește pe indivizii numiți Farkas din Transilvania secolului al XIII-lea, doi dintre ei sunt clerici, unul fiind arhidiacon de Solnoc, iar cel de-al doilea decan, probabil al Bisericii din Oradea (*Anexa*, nr. 12 și 33). Ajuns la rangul de arhidiacon, Farcasius era cu siguranță un călăuzitor în cadrul Bisericii și a turmei de credincioși, titlul său stând mărturie activității sale îndelungate. Nici în cazul decanului Farcasius situația nu putea să fie diferită, documentul din anul 1226 menționând-ul în postura de *arbitris parochitanis*³. Este posibil ca încă din copilăria sau tinerețea celor doi, părinții să-i fi destinat unei vieți sfinte, prin intrarea în rândul clerului, devenind astfel călăuze și inițiatori pentru omul de rând în cele ale credinței și spiritului. Oare cunoștințele din tradițiile populare în legătură cu lupul puteau să-i determine pe părinți să dea numele Farkas (Lupu) copilului închinat Bisericii și unei vieți sfinte? Având în vedere faptul că organizarea și controlul Bisericii Romane în acest spațiu geografic lăsa de dorit în secolul al XIII-lea – abia în 1279, în cadrul Sinodului General de la Buda s-au luat măsuri serioase pentru îmbunătățirea situației⁴ – nu este exclus ca obiceiurile necreștine să fi reprezentat încă o sursă importantă pentru spiritualitatea localnicilor și antroponimia vremii.

Rolul de călăuză al lupului se referă și la întemeierea unei noi așezări sau a unei cetăți. Acest aspect este ilustrat și în legenda fundării orașului Vilnius de către Gedimin, mare cneaz al Lituaniei (1315/1316-1341). Cneazul ar fi întemeiat castelul și orașul pe locul unde a vânat mai devreme un bour uriaș. Însă, înainte de a pune piatra de temelie, Gedimin a avut un vis în care un lup de fier stătea pe vârful unui munte și urla puternic. Visul a fost interpretat de către un preot păgân ca o prevestire, o anticipare a întemeierii castelului și orașului.⁵

Nu avem informații privitoare la rolul unuia dintre cei numiți Farkas în întemeierea unei noi așezări, însă merită reținută posibilitatea, în speranța că cercetările viitoare efectuate pe alte segmente temporale vor face mai multă lumină și în această problemă.

Oaspete / străin: Conform lui Mircea Eliade, unul dintre tipurile umane care putea să fie desemnat prin numele lupului era și emigrantul, cel ce căuta un

¹ Coman 1986, p. 145.

² Eliade 1980, p. 32-33.

³ *Regestrum Varadinense*, nr. 350, p. 287; *DIR. C.I (XI-XIII)*, nr. 67/350, p. 133.

⁴ A se vedea: Șerban Turcuș, *Sinodul general de la Buda*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

⁵ *Șpinei* 2014, p. 94.

loc nou pentru a se stabili¹. Pentru spațiul geografic și segmentul de timp supus cercetării am întâlnit doar două persoane care puteau să se încadreze acestei categorii. Este vorba despre un Farcasius și un Wilc / Vilc, care în documentul medieval sunt desemnați ca *alien* (străin)² (*Anexa*, nr. 34 și 35). În aceste cazuri fie avem de-a face cu oaspeți străini așezați aici cu concursul direct al autorităților ungare, fie erau doar niște emigranți veniți din alte părți ale Regatului Maghiar sau din vecinătatea acestuia, mai ales dacă ținem seama de faptul că purtătorul numelui Wilc / Vilc era aproape sigur de etnie slavă.

Revenind la rolul de călăuză al lupului, discutat anterior, este posibil ca unul dintre acești doi stăini – poate un *hospes* – să fi întemeiat o așezare nouă pentru grupul cu care s-a așezat în acest teritoriu.

Om fals / mincinos / viclean sau neprietenos / morocănos. Nici tradiția creștină nu a rămas străină de lup, mai precis de anumite însușiri ale animalului. În *Noul Testament*, latura negativă, vicleană, rea a omului este asemuită felului de a fi al lupului, Christos adresându-se astfel discipolilor săi: „feriți-vă de proorocii mincinoși, care vin la voi în haine de oi, iar pe dinăuntru sunt lupi răpitori”, sau „iată, Eu vă trimit pe voi ca pe niște oi în mijlocul lupilor; fiți dar înțelepți ca șerpii și nevinovați ca porumbeii”³. Mai târziu, începând cu Evul Mediu timpuriu, apar numeroase relatări având ca protagoniști diferiți sfinți și animalul în cauză, în multe povestiri lupul omorând asinul ce le servea ca ajutor – este cazul Sfintei Austreberta (secolele VII-VIII), în regiunea Pais de Calais, ori a Sfântului Guglielmo (1085-1142), în Campania –, însă nu lipsesc nici întâmplările fericite, cum este salvarea dintre făcile lupului, cu ajutorul rugăciunii, a unui nou-născut de către Sfântul Dominic de Sora (951-1031)⁴.

Aventurându-ne și pe tărâmurile tradiției esoterice amintim părerea teosofului Rudolf Steiner, care considera că zeul Loki al mitologiei germano-nordice exercita o influență nefastă asupra oamenilor prin intermediul progeniturii sale, lupul Fenrir, făcându-i pe muritori să vadă lucrurile diferit de realitate, să le vadă greșit, deformat, astfel fiind împinși spre falsitate și minciună⁵. În plus, explicațiile lui Szigetvári Iván relative la expresia maghiară *küldöt farkas* (*lup trimis*) includeau și pe aceea de om morocănos, nervos, neprietenos⁶.

Din documentele care vorbesc despre persoanele numite Farkas în Transilvania veacului al XIII-lea nu se pot deduce direct trăsăturile de caracter ale celor amintiți, astfel că este imposibil de afirmat dacă au existat printre purtătorii acestui nume sau poreclă și oameni denumiți astfel din cauza felului lor morocănos de a fi sau al modului fals/mincinos prin care relaționau cu semenii. Totuși, nu trebuie să uităm faptul că unii dintre aceștia au fost acuzați

¹ *Eliade* 1980, p. 23.

² *Regestrum Varadinense*, nr. 369, p. 296-297; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/369, p. 140.

³ *Matei*, 7:15, respectiv *Matei*, 10:16.

⁴ *Guacci* 2013.

⁵ Rudolf Steiner, *Misiunea sufletelor popoarelor. În legătură cu mitologia germano-nordică*, (Unsprezece conferințe ținute la Oslo între 7 și 17 iunie 1910), Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, p. 154 [Infra: *Steiner* 2006].

⁶ *Szigetvári* 1913, p. 286.

de anumite delictе, motiv pentru care a trebuit să se prezinte la Oradea pentru proba fierului roșu și au fost trecuți în *Registrul* spețelor.

Astfel, un anume Forcos este învinuit de un consătean că i-a provocat o pagubă în valoare de cinci mărci¹ (*Anexa*, nr. 11). Un alt Forcos a fost învinuit de către doi iobagi ai cetății Solnoc că, împreună cu câțiva consăteni de-ai săi, le-a provocat prin silnicie o pagubă de zece mărci² (*Anexa*, nr. 16). La rândul său, Forcasius din satul Gyrok/Gyorok, comitatul Bihor (azi pe teritoriul Ungariei), a fost reclamat pentru furt de către Cheka și Leseu din satul Șoimuș³ (*Anexa*, nr. 22). Din câte se poate observa nu lipsește înclinația spre falsitate și violență a unora dintre indivizii ce au purtat numele sau porecla Farkas (Lup) în veacul al XIII-lea.

Vrăjitor. În regiunea Valoniei (Belgia) medievale și moderne numeroase persoane, despre care se credea că sunt oameni-lup, au fost acuzați de vrăjitorie⁴. Se considera că vrăjitoarele obișnuiesc să încalce lupi, însă invers, cu fața spre coada animalului⁵. În ezoterismul european lupul Fenrir din mitologia nordică era asociat și cu darul clarvederii⁶, o însușire ce putea fi văzută în anumite perioade istorice ca o dovadă a vrăjitoriei.

Printre persoanele înregistrate cu numele Farkas în Transilvania secolului al XIII-lea există un singur individ care se încadrează, însă indirect, acestei categorii. Mă refer la Forcos, țăran dintr-un anume sat Urhud (posibil din comitatul Bihor), a cărui soție, Vyes, este învinuită în anul 1213 de vrăjitorie, fiind trimisă la Oradea pentru proba fierului roșu⁷ (*Anexa*, nr. 10). Bineînțeles că este dificil de asociat acuzația de vrăjitorie împotriva soției cu numele Forcos al soțului. Însă, cu siguranță ceilalți săteni aveau cunoștință de anumite practici ale femeii, care au dus la această învinuire, iar în contextul respectiv nu putem exclude posibilitatea legăturii și cu numele de Forcos al bărbatului. Poate cei doi au practicat împreună niște ritualuri ce au fost considerate a fi necurate, însă numai femeia a fost acuzată de vrăjitorie. Din nefericire informațiile privitoare la acest caz sunt extrem de puține, ceea ce nu permite o aprofundare adecvată a problemei.

Rol vindecător (zooterapie simbolică): Trebuie menționat și faptul că nu toate practicile având lupul în prim-plan erau de natură negativă, existând și elemente ale magiei care aduceau în ajutor animalul în cauză, lupul fiind considerat ca o forță eficientă împotriva dracilor / diavolilor sau a altor ființe malefice⁸. În comportamentul celor considerați a fi oameni-lup s-au observat și semne ale turbării, unii cercetători atribuind simptomele acestora și epilepsiei

¹ *Regestrum Varadinense*, nr. 82, p. 183; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/82, p. 61.

² *Regestrum Varadinense*, nr. 120, p. 196; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/120, p. 71.

³ *Regestrum Varadinense*, nr. 187, p. 121; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/187, p. 88.

⁴ Marianne Mesnil, *Etnologul, între șarpe și balaur*, Editura Paideia, 1997, p. 178.

⁵ Clébert 1995, p. 180.

⁶ Steiner 2006, p. 189-190.

⁷ *Regestrum Varadinense*, nr. 55, p. 174; *Documente privind Istoria României*, Veacul XI, XII și XIII, Vol. I (1075-1250), Editura Academiei R.P.R., București, 1951, nr. 67/55, p. 55 [Infra: *DIR.C.I (XI-XIII)*].

⁸ Coman 1986, p. 156-158.

sau unor boli mentale¹. Se știe că de multe ori părinții dădeau numele unui animal sălbatic copilului bolnav pentru a-l proteja; sălbăticiunile erau văzute ca ființe „curate” din punct de vedere medical, astfel apărând și numele personale precum Lupu, Ursu sau Lupa, Ursa, Vidra etc.² Mika Rissanen a ajuns la concluzia că prin cultele din Italia Centrală ce implicau acest carnasier, preoții-lupi purificau poporul, prin intermediul puterilor chtoniene³.

În aceste condiții, acordarea numelui sau poreclei Farkas (Lupu) unor copii ori adulți ce sufereau de diferite afecțiuni pare să fie un act logic, mai ales în cazul acelor boli ce se manifestau violent, asemănător comportamentului animalului. Antroponimul ce trimite la sălbăticiunea în cauză trebuia, conform credințelor și tradițiilor, să-l purifice și, în cele din urmă, să-l vindece pe cel aflat în suferință. În zilele noastre zooterapia a căpătat un loc important printre tratamentele folosite în bolile psihice, fiindu-i recunoscute meritele, bineînțeles, acum folosindu-se animale de companie (fizic, nu doar numele lor) și nu sălbăticiuni.

Gurmand / flămând. Un individ putea să fie numit *Lupul* sau *Lup* și datorită unei însușiri cu totul lumești, a unui viciu, și anume lăcomia la mâncare. Până în zilele noastre s-a păstrat expresia „foame de lup” sau „a mânca precum un lup”. În folclorul românesc au supraviețuit *snoave* ce fac referire la lăcomia unor membrii importanți ai societății, cum erau preoții. Pentru punerea în evidență a mării atracții față de mâncare se utiliza frecvent comparația cu lupul. Când un preot este întrebat cum poate să mănânce și la 18 pomeni pe zi, în *snoava Gură de lup și burtă de cal*, părintele răspunde următoarele: „... pe noi, când ne popește, ne blagoslovește episcopul: să avem gură de lup și burtă de cal.”; iar într-o altă *snoavă*, intitulată *Nu mănânc?*, se spune despre un preot că i „se duceau îmbucăturile nemestecate pe gât, piereau ca pe gura lupului”⁴. De asemenea, în fabulele lui Jean de la Fontaine, cea mai frecventă imagine a lupului este cea de flămând și crud⁵. Reamintesc aici și a treia variantă prin care a fost explicată expresia din limba maghiară *küldöt farkas (lup trimis)*, și anume: *flămând precum un lup trimis*⁶.

Din informațiile furnizate de actele oficiale ce menționează persoanele purtătoare ale antroponimului Farkas / Forcos nu reiese dacă este vorba despre numele propriu-zis ori de o poreclă. În cazul în care avem de-a face cu un *sobriquet* se poate presupune că unul sau mai mulți dintre indivizii numiți Farkas puteau să fi fost porecliți astfel în urma faptului că erau gurmanzi.

În loc de concluzii

Cercetarea pe care am expus-o în cadrul acestui material este departe de a fi încheiată. Rândurile de mai sus reprezintă o încercare preliminară de a

¹ Mesnil 1997, p. 179-180.

² Coman 1986, p. 145.

³ Rissanen 2012, p. 135.

⁴ Mihai Alexandru Canciovici, *Tipuri umane în snoava populară românească. Studiu caracterologic*, Editura Etnologică, București, 2006, p. 104, respectiv notele 7 și 9, p. 104.

⁵ Pastoureaux 2004, p. 358.

⁶ Szigetvári 1913, p. 286.

surprinde posibilele motive care i-au determinat pe oameni să dea urmașilor lor numele unui animal sau ce componente ale caracterului sau modului de viață ale unui om au dus la primirea poreclei Farkas / Forcos. Investigația trebuie să continue pentru secolele următoare, chiar dacă antroponimul pare a fi mai puțin frecvent, în speranța că noile informații obținute vor duce și la clarificarea problemelor rămase nerezolvate cu privire la secolul al XIII-lea.

Totuși, se poate formula o concluzie propriu-zisă, și anume că frecvența mai ridicată a numelui Forcos / Farkas în Transilvania înainte de secolul al XIV-lea, când se generalizează antroponimele creștine, poate fi datorată apropierii în timp de păgânismul mileniului I și chiar al primului secol din mileniul al II-lea, manifestată prin prezența încă consistentă a tradițiilor și credințelor necreștine, Biserica Romană impunând un control mai strict în teritoriu – după cum am arătat mai sus – abia de la finalul veacului al XIII-lea.

În încheiere dorim să atragem atenția asupra importanței studierii antroponimelor medievale și nu numai, deoarece reprezintă o sursă bogată de informație necesară pentru o mai bună înțelegere a societății din Transilvania acelei epoci.

Anexă

Legenda: **a.** – Persoana denumită (statut, funcție); **b.** – Localizarea geografică (comitatul, localitatea), de multe ori aproximativă; **c.** – Etnia, acolo unde poate fi stabilită; **d.** – Datare; **e.** – Bibliografie; **f.** – Alte comentarii.

1. **Forcos:** **a.** om dependent, aducător de sare din Transilvania; **b.** din satul Sahtu, probabil com. Bihor (?); **d.** 1138; **e.** Ferdinandus Knauz, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, Tomus Primus (979-1273), Strigonii, 1874, nr. 65, p. 88-97; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 4, p. 2-3; **f.** dependent al mănăstirii Dumis (azi în Ungaria).

2. **Forcos:** **a.** iobag; **b.** o moșie a bisericii din Arad; **d.** 1202-1203; **e.** Szentpétery Imre, *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica / Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, vol. I (1001-1270), caiet 1, [Infra: *Szentpétery I/1*], Budapest, 1923, nr. 202; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 41, p. 23.

3. **Forcus:** **a.** iobag; **b.** satul Humorok, com. Bihor; **d.** 1202-1203; **e.** *Szentpétery I*, nr. 202; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 41, p. 25.

4. **Forcos:** **a.** slugă (*sulga*); **b.** satul Humorok, com. Bihor; **d.** 1202-1203; **e.** *Szentpétery I*, nr. 202; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 41, p. 26.

5. **Forcosu:** **a.** vier; **b.** satul Regnen, com. Bihor; **d.** 1202-1203; **e.** *Szentpétery I*, nr. 202, p. 62; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 41, p. 26.

6. **Forcosii:** **a.** plugar; **b.** satul Regnen, com. Bihor; **d.** 1202-1203; **e.** *Szentpétery I*, nr. 202; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 41, p. 26.

7. **Forcasius:** **a.** țaran; **b.** satul Botcu/Bojt, com Bihor (azi în Ungaria); **d.** 1208; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 2, p. 156; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/2, p. 42.

8. **Forcos:** **d.** 1213; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 29, p. 165; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/29, p. 48; **f.** fiul lui Casta și frate cu Gyula.

9. **Forcos**: **a.** bilot; **b.** com. Bihor (?); **d.** 1213; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 41, p. 169; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/41, p. 51-52.
10. **Forcos**: **a.** țăran (?); **b.** satul Urhud (?); **d.** 1213; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 55, p. 174; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/55, p. 55; **f.** soțul lui Vyes, femeie învinuită de vrăjitorie.
11. **Forcos**: **a.** nobil (?); **b.** satul Nadal (?); **d.** 1214; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 82, p. 183; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/82, p. 61; **f.** deși este numit domn, Forcos este supus al comitelui Boc, care îl și judecă.
12. **Farcasius**: **a.** cleric; **b.** com. Solnoc; **d.** 1214; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 94, p. 186; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/94, p. 64; **f.** arhidiacon de Solnoc.
13. **Forcos**: **a.** fiu de iobag (al Sfântului Rege?); **b.** satul Gyan, com. Bihor (Mezőgyán, Ungaria); **c.** posibil valon¹; **d.** 1214; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 97, p. 187-189; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/97, p. 65; **f.** plătește comitelui dreptul de găzduire.
14. **Forcasius**: **a.** iobag de cetate; **b.** com. Bihor; **d.** 1214; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 97, p. 187-189; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/97, p. 65; **f.** iobag al cetății Bihor; fiul lui Symoud.
15. **Farcasius**: **a.** pristav; **b.** satul (*villa*) Loc, com. Bihor (azi Luncoșoara, jud. Bihor); **d.** 1214; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 103, p. 190-191; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/103, p. 67.
16. **Forcos**: **a.** țărăn; **b.** satul Rezuga, com. Sătmar (azi Resighea, jud. Satu Mare); **d.** 1214; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 120, p. 196; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/120, p. 71; **f.** acuzat de silnicie.
17. **Forcos**: **a.** țăran; **b.** satul Tavarnuc; **d.** 1214; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 130, p. 200; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/130, p. 73.
18. **Farcasius**: **a.** pristav; **d.** 1214; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 145, p. 204-205; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/145, p. 77.
19. **Forcost**: **a.** țăran; **b.** satul Iraz, com. Bihor (sat dispărut în apropiere de Zsadány, Ungaria); **d.** 1216; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 159, p. 209-210; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/159, p. 80.
20. **Forcos**: **a.** nobil (?); **b.** com. Bihor; **d.** 1216; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 161, p. 210-211; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/161, p. 81.
21. **Forcasius**: **a.** probabil țăran; **b.** com. Bihor (?); **d.** 1217; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 174, p. 216-217; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/174, p. 85.
22. **Forcasius**: **a.** țăran; **b.** satul Gyrok/Gyorok, com. Bihor (azi Mezőgyarak, pustă în apropiere de satul Geszt, Ungaria); **d.** 1219; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 187, p. 121; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/187, p. 88; **f.** acuzat de furt.
23. **Forcasius**: **a.** bilot; **b.** com. Bihor (?); **d.** 1219, 1220; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 187, p. 121; nr. 239, p. 243; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/187, p. 88; nr. 67/239, p. 103.
24. **Forcus**: **a.** țăran; **b.** satul Roba, com. Solnoc Mijlociu (azi parte din satul Mirșid, jud. Sălaj); **d.** 1219; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 212, p. 230-231; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/212, p. 95.

¹ *DIR.C.I (XI-XIII)*, p. 65, n. 2.

25. **Farcas:** **a.** udvornic; **b.** pământul / satul Vinț (Wynchy), com. Alba; **d.** 1219; **e.** *Hurmuzaki, Densușianu, I, 1*, nr. LI, p. 69-70; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 113, p. 170-172.
26. **Farkas:** **a.** udvornic; **b.** pământul / satul Vinț (Wynchy), com. Alba; **d.** 1219; **e.** *Hurmuzaki, Densușianu, I, 1*, nr. LI, p. 69-70; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 113, p. 170-172.
27. **Forcos:** **a.** probabil țăran; **b.** satul Giontoy, com. Bihor (azi Gyanté, pustă în apropiere de satul Okány, Ungaria); **d.** 1220; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 235, p. 241-242; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/235, p. 102; **f.** tatăl lui Iacobus.
28. **Farcasius:** **a.** nobil din neamul Katha; **b.** com. Solnoc (?); **c.** maghiar (?); **d.** 1220; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 237, p. 242; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/237, p. 103.
29. **Forcos:** **a.** țăran; **b.** satul Ziloc, com. Solnoc Mijlociu; **c.** azi orașul Zalău, jud. Sălaj; **d.** 1220; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 255, p. 248; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/255, p. 107.
30. **Forcasius:** **a.** nobil, comite curial de Bihor; **d.** 1220; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 265, p. 252; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/265, p. 110; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 260, p. 108.
31. **Wilc:** **a.** probabil nobil; **b.** satul Torda, com. Bihor (?); **c.** azi în Ungaria; **d.** 1221; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 315, p. 272; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/315; **f.** Wilc a patronat biserica din satul Torda.
32. **Farcasius:** **a.** probabil țăran; **b.** com. Bihor (?); **d.** 1226; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 347, p. 285-286; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/347, p. 132; **f.** tatăl lui Voda.
33. **Farcasius:** **a.** cleric, decan; **b.** com. Bihor (?); **d.** 1226; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 350, p. 287; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/350, p. 133; **f.** alături de alții, decanul Farcasius este jude / judecător al comitatului (*arbitris parochitanis*).
34. **Farcasius:** **a.** țăran (?); **b.** com. Cluj; **d.** 1226; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 369, p. 296-297; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/369, p. 140; **f.** este străin (alien), poate oaspete.
35. **Wilc / Vilc:** **a.** țăran (?); **b.** com. Cluj; **d.** 1226; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 369, p. 296-297; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/369, p. 140; **f.** este străin (alien), poate oaspete.
36. **Forcasius:** **a.** nobil; **b.** com. Sămar (?); **d.** 1234; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 377, p. 300-301; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/377, p. 143; **f.** tatăl doamnei Margaretha.
37. **Farcasius:** **a.** nobil (?); **d.** 1235; **e.** *Regestrum Varadinense*, nr. 386, p. 306; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/386, p. 146.
38. **Farkas:** **a.** nobil; **d.** 1290; **e.** Emericus Nagy, *Codex diplomaticus patrius hungaricus*, Tomus VIII, Budapeștini, 1891, nr. 240, p. 293-294; *DIR.C.II (XIII)*, nr. 369, p. 327; **f.** tatăl lui Iohannes și Andreas.